



# דברי תורה וחינוך

## אם סילת פלבוץ

### תולדות | הרב איתמר אלדר

ראש בית המדרש ישיבת ההסדר אורות שאול

בס"ד

#### תתן אמת ליעקב

בפרשת תולדות, אותה נקרא השבת, נחשפים אנו בפני הקונפליקט רב התעצמות שבין יעקב ועשו, שתחילתו במאבק המתרחש ביניהם בבטנה של רבקה - אמם, והמשכו בנכונותו של עשו למכור את בכורתו ליעקב תמורת נזיד עדשים, ושיאו בשיתוף הפעולה שבין רבקה ליעקב הגונב את ברכת יצחק המיועדת לעשו. יעקב, על פי הוראת אימו, בא אל יצחק אביו, שענינו כבר כהו מרואי, כשהוא לבוש בבגדי עשו, וכך מתנהל השיח ביניהם:

וַיָּבֵא אֶל אָבִיו וַיֹּאמֶר אָבִי וַיֹּאמֶר הֲנִנִּי מִי אַתָּה בְּנִי. וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל אָבִיו אֲנִכִּי עֲשׂוּ בְּכֹרֶךָ עֲשִׂיתִי פֶּאֶשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֵלַי קוּם נָא שָׁבָה וְאֶכְלֶה מִצִּידֵי בְּעֹבֹר תִּבְרַכְנִי נִפְשָׁךְ. וַיֹּאמֶר יִצְחָק אֶל בְּנוֹ מַה זֶה מִתְּרַף לְמִצָּא בְּנִי וַיֹּאמֶר פִּי הַקְּרָה ד' אֱלֹהֶיךָ לְפָנָי. וַיֹּאמֶר יִצְחָק אֶל יַעֲקֹב גֹּשֶׁה נָא וְאֶמְשָׁךְ בְּנִי הֲאֵתָה זֶה בְּנִי עֲשׂוּ אִם לֹא. וַיִּגַּשׁ יַעֲקֹב אֶל יִצְחָק אָבִיו וַיִּמְשָׁהוּ וַיֹּאמֶר הִקַּל קוֹל יַעֲקֹב וְהִדְדִים יָדָי עֲשׂוּ. וְלֹא הִכִּירוּ פִּי יָדָיו פִּיָּדִי עֲשׂוּ אֲחִיו שְׁעֵרֹת וַיִּבְרַכְהוּ. וַיֹּאמֶר אַתָּה זֶה בְּנִי עֲשׂוּ וַיֹּאמֶר אָנִי (בראשית כז, יח-כד)

רבו הפירושים המנסים להתמודד עם העובדה כי רבקה ויעקב, אב ואם בישראל, עושים במרמה על מנת לקבל את ברכת יצחק. האמנם יש ללמוד מכאן בנין אב לאופן התנהלותינו בחיים? האמנם לעיתים מותר לשקר? בדברים הבאים ננסה לבחון, שלש גישות שיש בהן בכדי ללמד הן על מעשהו של יעקב והן על המושגים: אמת ושקר. על שאלה זו, ניתן להוסיף את דברי הנבואה המתייחסים ליעקב אבינו:

תַּתֵּן אֱמֶת לְיַעֲקֹב חֶסֶד לְאַבְרָהָם אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לְאַבְתָּינוּ מִיְמֵי קֶדֶם (מיכה ז, כ)

על פי דברי נבואה זו, יחודו של יעקב הוא בבחינת האמת שבו. כיצד עולים בקנה אחד דברים אלו עם סיפור גניבת הברכה?

#### גישה א' - תתן אמת ליעקב

הגישה הראשונה מובאת בדברי רבינו בחיי בפירושו על התורה:

אנכי עשו בכורך - וכן: אתה זה בני עשו ויאמר אני, אין ספק שכל דבריו של יעקב אין בהם כי אם אמת, וכן הנביא מעיד עלי: תתן אמת ליעקב... ובשביל הבכורה רצה יצחק לברך את עשו, ועל כן היו הברכות ראויות ליעקב במקומו שכבר לקח ממנו הבכורה, והוא מכחו בא לבכורה ולכל הראוי לה, והבא מכחו של חברו הרי הוא כמוהו ועומד במקומו... (בראשית כז, יט)

לא בשקר מדובר, שהרי הברכה לבכור ניתנה, ואת הבכורה קנה יעקב מידי עשו, ועל כן, באומרו 'אנכי עשו בכורך', הוא מכוון לאמת פנימית יותר.

על פי גישה זו, מושג האמת הינו מושג פנימי, ולעתים מה שנדמה בעין חיצונית כשקר, מנקודת מבט פנימית יותר, הוא אמת גדולה ועמוקה. ועל אמת זו, עמד יעקב אבינו באומרו לאביו: 'אנכי עשו בכורך'.

#### גישה ב' - החטא ועונשו

הגישה השנייה, מן הקוטב השני, קובעת שיעקב אכן בא במרמה, ואף שילם מחיר כבד על כך.

מיד לאחר קבלת הברכה, נאלץ יעקב לעזוב את ארצו למשך עשרים שנה. במהלך שנים אלו, השיבו לו, על פי גישה זו, מן השמים, מידה תחת מידה, ואף הוא רומה על ידי לבן בהחליפו את רחל בלאה, וכשנתבע להסבר השיבו לבן: 'לא יעשה כן במקומו לתת הצעירה לפני הבכירה', מעין רמז ליעקב מדוע באו לו כל אלו: אצלנו לא דוחים את



# דברי תורה וחינוך

## אם כוללת כלבוץ

הבכור, כפי שאתה עשית לאחיד. ואף ניתן למצוא רמזים בהמשך תולדותיו של יעקב המקיימים זיקה כלשהי לגניבת הברכה. ואף רמז יש רמז לכך בדברי הנבואה (הושע, ירמיה). השלכותיו של מעשה המרמה, על פי גישה זו, ליוו את יעקב שנים רבות, ואף אם נאמר שמעשה הרמיה היה בלתי נמנע, יש מחיר, פנימי וחיצוני, לנאלץ ללכת בדרך זו.

### גישה ג' - אמת מארץ תצמח

הגישה השלישית המאזנת משהו, בין שתי הגישות, מובאת בפרשנותו של רש"י:

אנכי עשו בכורך - אנכי המביא לך ועשו הוא בכורך. ויאמר אני - לא אמר אני עשו אלא אני (בראשית כז, ט, כד)

רש"י, לכאורה נוקט בדרך מתחמקת, שהרי מה לנו אם יעקב אמר 'אנכי עשו בכורך', או שמא אמירתו היתה: 'אנכי (הוא יעקב) ועשו הוא בכורך', שהרי בין כך ובין כך, אביו חשבו לעשו ומכח מחשבה זו ברכו.

האם ההתחממות הלשונית, הופכת את השקר לקטן יותר? האם רש"י מלמדנו את סודו של ה"שקר הלבן"? נראה כי דברי רש"י עמוקים ומורכבים הם.

לעתים מגיע אדם לסיטואציות קצה שבהן הוא נדרש לחטוא לאמת. עיני יצחק כהו מזקן, והוא איננו מודע לחסרונותיו הגדולים של בכורו. הענקת ברכת הבכור לעשו, עלולה להכניס את משפחת אברהם לתסבוכת קשה ולסכן את ההבטחה האלקית. משום מה, חוששים יעקב ורבקה שדרך השכנוע לא תצלח ויצחק נחוש לברך את עשו, ומתוך כך, לא נותרת להם הברירה כי אם לרמות.

נראה כי רש"י מאמץ תפיסה זו, אולם אין בתובנה עמוקה זו בכדי לבטל את הקושי והכאב המלווים את יעקב הנדרש לשקר בפני אביו. התפתלותו של יעקב, כפי שמבארה רש"י משקפת את המורכבות הפנימית המכילה בד בבד את ההכרה כי אין ברירה במקרה זה כי אם לשקר, לצד תחושת המועקה המלווה את יעקב בשעת מעשה. פרשה טעונה זו, של גניבת הברכה, והנתיב שכל פרשן סולל להבנתה, מלמדים אותנו יסוד חשוב על מושג האמת והתקיימות במערכת החיים האנושית.

חז"ל לימדונו יסוד חשוב (בראשית רבה ח, ה), בצטטם פסוק מדהים: 'ותשלך אמת ארצה' (דניאל ח, יב), כי בריאת העולם מחייבת את השלכת האמת לארץ, המציאות האנושית דורשת, לעתים, וויתור על האמת המוחלטת, אולם וויתור זה איננו מוחלט, שהרי פסוק אחר מצטטים חז"ל, כהמשך למעשה השלכת האמת: 'אמת מארץ תצמח' (תהלים פה, יב).

יעקב וויתר לרגע קט על האמת, אך וויתור זה היה מלווה בהבנה ובהכרה כי השלכת האמת וניתוצה אל הארץ גובה מחיר פנימי כבד, רוחני ואף פיסי. הבנה זו, מלמדנו רש"י בעומק רב, היא המביאה את יעקב אל גמגומו בפני אביו, אך היא גם המאפשרת ליעקב לצמוח ולהצמיח מן הארץ את האמת, המאפשרת לו, בהיותו בבית לבן הארמי, הידוע בתכונתו הרמאית, להיות איש אמת, עובד נאמן והגון ולומר בפה מלא:

זֶה עֲשָׂרִים שָׁנָה אֲנִי עֹמֵד רְחֵלִיךָ וְעֵינַיךָ לֹא שָׁפְלוּ וְאֵילֵי צִאֲנֶךָ לֹא אֶכְלָתִי. טָרְפָה לֹא הִבְאֵתִי אֵלֶיךָ אֲנִי אֶחְשָׁנָה מִיָּדִי תִּבְקָשָׁנָה וְגִבְתִּי יוֹם וָלַיְלָה וְגִבְתִּי לַיְלָה. הִיִּיתִי בְיוֹם אֶכְלָנִי חָרֵב וְקָרַח בְּלֵילָה וְתִדַּד שְׁנֵתִי מֵעֵינַי (בראשית לא, לח-מ)

המפגש היומיומי עם החיים ועם המציאות המורכבת והסבוכה, מחייב אותנו לעתים לסטות מן האמת האידאית והקשיחה, אולם אם נזכור גם בשעה כגון זו, את האמת, נערוג לה, נכאב את היותנו נפרדים ממנה לרגע קט, נוכל, כדרכו של יעקב אבינו, להצמיח מחדש מן הארץ, ולהתברך בברכתו: תתן אמת ליעקב.